

schicken und dencken mit rate Willen und Wissen der obgenannten Pauli, des Aldenstat-schreibers, und Johannis Kuchelers vor einen erbarn Prister der Kirchen und im nuczlich und fromlich ist als uffte das hot sein Wirt. Abir die Senger sollen die oftgenanten Paulus und Johannes setczen und entsetczen noch notcze und fromen der Kirchen zu Sande Marian Egipciacan, die weile sie lebin und noch^a irem Tode der Kirchen Vorweser und die Gesworn der Korssener zu ewigen Czeiten^a. Auch also das die vorigenn Paulus und Johannes, die obgeschrebin czwelff Mark Czinses heben und nemen sollen, die weile sie lebin, und den Prister und die Senger richten sollen, also oben geschrebin stet, und haben is geschicket bestalt und gemacht, das noch irem Tode die Gesworn der^b Kossener, und Vorweser der Kirchen, zu Sande Marian Egipciacan^b mit Rate und hulffe der Ratmanne das Selengerethe und gestiffte vorstehen und dornor raten sollen. In alle der Weise, und Mosse als oben geschrebin stet ane allerleye Wedirsproche. Auch ab is gesthee do Got vorsehe, das der Pfarre zu Sande Marian Magdalenen, die Sacrament der Kirchen zu Sande Marian Egipciacan neme und welde nicht lossen predigen noch inderselben Kirchen lassen singen, so sal man die obgeschrebin czwelff Mark Czinses an der Kirchen zu Sande Marian Egipciacan Nutcz und Besserunge wenden und thun ungehindirt. Auch ab man die obgeschrebin czwelff Mark Czinses abekewffte, und das man umb das Houptgeld nicht czwelff Mark Czinses wedir mochte keuffen, wye vil man denne umb das Houptgeld Czinsse mochte kweffen, denen sal man uderem Teile noch Marke czal als vil gebin, als sich das geboren wurde und doran sal im yder Teil lossen genugen ane allirleye Wedirrede des czu Orkunde und worhaftigen Bekentnis haben wir Ratmanne der stat Ingesigil lossen hengen an diesen gegenwortigen Briff. Geben zu Breslaw am nehisten Montage noch Sande Johannis des heiligen Tewffers Cristi Tage, als er enthomp wart. Noch Cristi geburt vierczenhundirt Jar und dornoch in dem sechczenden Jore.

ROMAN HECK

POLSKIE FORMUŁY PRZYSIĄG Z WSI PODWROCŁAWSKIEJ Z LAT 1591—1601

Znane nam zabytki języka polskiego z XVI w. z terenu Dolnego Śląska są stosunkowo rzadkie¹. Nie jest to świadectwem zniemczenia tutejszej ludności, której wielkie rzesze trwały przy polskości, lecz wynika z tego, że niemieckie klasy panujące: feudałowie świeccy i duchowni oraz patrycjat miejski, wprowadziły powszechne użycie niemieckiego jako języka urzędowego. Dlatego też nie można pod wrażeniem źródeł spisywanych w języku niemieckim uważać terenu, do którego te źródła się odnoszą, za zniemczony. Coraz częściej odnajdujemy ślady polskości w rejonach, o których burżuazyjna nauka niemiecka twierdziła, że uległy zgermanizowaniu już w XIII i XIV w.²

¹ Por. S. Rospond, *Zabytki języka polskiego na Śląsku*, Wrocław—Katowice 1948.

² Por. m. in. J. Pełczyńska, *Polskość prowincji śląskich w pierwszej połowie XIX w.* (Sobótka, I, 1946); J. Wasowicz, *Stosunki językowe na Śląsku w świetle badań nauki niemieckiej* (Oblicze Ziemi Odzyskanych, Dolny Śląsk, t. II, Wrocław—Warszawa 1948). Praca oparta jest na tajnych, nie publikowanych badaniach niemieckich; A. Rombowski, *Polacy podwrocławscy (XVI—XIX w.)* (Sobótka, III, 1948); J. A. Gierowski, *Polskość Śląska w początkach XIX wieku w świetle nieznaney ankiety kościelnej z 1814 r.* (Sobótka, III, 1948); R. Heck, *Fragment z życia i walki klasowej polskiej wsi śląskiej w XVI w.* (Sobótka, VIII, 1953).

Do takich okolic należał również rejon wrocławski. Jednak i tu bliższe badania ukazują żywą polskość na przestrzeni XVI—XIX w. we wsiach wokół Wrocławia³.

Do ciekawych dokumentów polskości wsi podwrocławskiej należą polskie formuły przysięgi, zapisane w księdze sądowej wsi Mędłów, położonej na południowy zachód od Wrocławia w kierunku Swidnicy⁴. Wieś ta należała w XVI i XVII w. do stowarzyszenia wikariuszy (*communitas vicariorum*) przy katedrze wrocławskiej. Mimo to że ludność wsi była polska⁵, księgę sądową prowadzono w języku niemieckim. Działo się to dlatego, że zapisów w tej księdze dokonywali nie miejscowi chłopci Polacy, lecz duchowni prokuratorzy stowarzyszenia wikariuszy — Niemcy⁶. Treść dokumentów pochodzących z lat 1575—1743 dotyczy nie tylko najczęściej spotykanych w tego rodzaju źródłach spraw majątkowych chłopów, lecz także spraw karnych, zatargów chłopów między sobą i stosunku poddanych do zwierzchności.

Chociaż tekst księgi sądowej spisywany był w języku niemieckim i częściowo po łacinie, okazuje się, że ludność wsi nie znała języka niemieckiego. Świadczą o tym zachowane w księdze formuły przysięgi ludności, które składano w języku polskim. Dwie z nich to formuły przysięgi poddanych na wierność i posłuszeństwo zwierzchności, a jedna — to formuła przysięgi ławników i starszych wsi, jaką składali uczestnicząc w wiejskim sądzie gajonym. Sposób składania przysięgi przez poddanych na wierność zwierzchności, którą odbierał każdorazowo prokurator-zarządca majątku stowarzyszenia wikariuszy, opisuje jedna z notatek w księdze:

„Anno 1620 19 Octobris, quae fuit feria 2-a post dominicam Trinitatis, introductus fui ego Martinus Schuppius procurator generalis D. D. vicariorum ad s. Joannem in Mandław per reverendos D. D. confratres D. Petrum Schitz et Joannem Prost seniores nomine communitatis, ubi scultetus cum rusticis, hortulanis et inquilinis, homagium erectis duobus digitis prestiterunt polonice⁷.”

Fakt składania przysięg hołdowniczych i sądowych w języku polskim jest dowodem na to, że nawet życie publiczne wsi podwrocławskiej w takich jego przejawach, jak sądownictwo i stosunki ze zwierzchnością odbywało się w języku polskim.

Ze względu na oddanie jak najściślej rzadkiego zabytku polszczyzny na Dolnym Śląsku publikuję poniżej formuły przysięgi oddając wiernie pisownie oryginału. Jedyne podwójne s gotyckie zastąpiłem przez dwa s alfabetu łańskie.

Pierwsza z formuł — pochodząca z r. 1591 formuła przysięgi ławników i starszych, którą wpisano w księdze na fol. 16, między zapisami z 8 II 1591 i 10 VI 1591. Tekst jej jest następujący:

Juramentum scabinorum et seniorum.

Ja N. przisiegam panv Bogv i na tho prawo wlassnie possatzone isz ya chce wsitkym liudzim sprawyedlywoscz czinicz, dopomagacz, ktorzi mie powssivacz będą, thak obczym liudzom yako y thuczecznem tak przyiaczielom, yako y nieprzyaczielom niechcze baczicz na zadny dary i na zadne przyaczielstwa, y na zadny obyethnicze alie chce dopomuss chrzesczianskii vedlug prawa sprawyedliuego y chrzesczian. Tho my panie Boże pomoss y wsithczy swiiczy.

³ Por. R o m b o w s k i, *op. cit.*

⁴ Księga ta znajduje się w dziale rękopisów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu pod sygnaturą VI c. 23a.

⁵ Por. R o m b o w s k i, *op. cit.*, s. 368 i 400.

⁶ Stwierdzają to wyraźnie zapisy w księdze, jak np. zapis na fol. 11: „Anno 1578 feria sexta ante Festum s. Joannis Baptistae ius bannitum celebravimus in Mandław presentii me Adamo Kesselio procuratore seniori et Paulo procuratore juniore, domino Thoma vicedecano et domino Erasmo”.

⁷ Fol. 22.

Następne 17 fol. księgi zawiera umieszczoną między zapisami 9 I 1593 i 18 V 1594 formułę przysięgi gminy na wierność i posłuszeństwo wobec zwierzchności:

Juramentum Communitatis.

Ja N. przisiegam panv Bogv, panom dziedzicznem they wssy Madlow przisiegą prawdziwą y chrześcijańską, iss ym chce bycz possluszny y vyerni ve wsithkych rzeczach pocziv ich y chrześcijańskich, dobra ych dopomagacz i przesczczegacz chce, przeciwnich slych ychse, ktore by byly ku skodzie, ych iako nalyepiey moge gy [?]. Thak my panie Boze pomoss y wsiczny swieczy iego.

Formuła powyższa była w swej końcowej partii niejasna, co doprowadziło do tego, iż uznano za konieczne jej skorygowanie, którego dokonał na sądzie gajonym w Mędłowie 5 VII 1601 r. wikariusz katedralny, prawdopodobnie Polak, Tomasz Kościński⁵. Na fol. 20 wpisano poprawiony tekst przysięgi gminy.

Juramentum Communitatis.

Ja N. przysiegam, przysiegą prawdziwą chrześcijańską Panu Bogu y Panom swym dziedzyczom tey wssy Mandlaw, iss onim chcę bicz poslusnym y wiernym we wssytkych rzeczach poczywich y chrześcijańskich, dobra ieych dospomagacz y rozmnazac chcę, przeciwnych zlich rzeczy, ktoreby bety ku skodzie onym, iako nalepiey moge przestrzegacz chce. Tak my dopomoss Panie Boze y wssyscy święcy iego.

ANIELA STOJANOWSKA

LIST SPUSNY MARIANNY PETRASONKI

W grupie zespołów poklasztornych Wojewódzkiego Archiwum Państwowego we Wrocławiu zachował się dokument, zasługujący naszym zdaniem na opublikowanie zarówno ze względu na język polski, w którym został sporządzony, jak i ze względu na poruszoną w nim tematykę¹.

Jest to dokument papierowy z zespołu klasztoru kanoników regularnych reguły św. Augustyna w Olesnie (woj. opolskie). Wystawiony został w Olesnie w r. 1757 i opatrzony jest pieczęcią lakową, wyciśniętą na dokumencie. Jest to pieczęć kanonii oleskiej, nieco uszkodzona, z napisem w otoku: 1746 *Sigillum ducalis venerabilis canonice in Rosenberg*. Środek pieczęci wypełnia postać św. Michała Archanioła, patrona klasztoru. Pismo dokumentu jest dobrze zachowane, duże i wyraźne.

Wymieniona w dokumencie Marianna Petrasonka zostaje zwolniona z poddaństwa — od zależności feudalnej pana. Otrzymuje wolność osobistą, lecz nie w całej pełni. Wolność jej została ograniczona tylko do możliwości poruszania się na terenie Śląska. Podobne wypadki warunkowego zwolnienia chłopów z poddaństwa z tego samego okresu na terenie województwa krakowskiego przytacza Stanisław Szczotka². Zwolniony chłop otrzymywał tam wolność pod warunkiem dalszego wykonywania pewnych robót. Warunkowe jednak zwolnienia uważane były za wyjątek.

⁵ „Anno 1601 die 5 Julii celebrauimus jus bannitum in Mandlaw presentibus Henrico Seidelio, Thoma Koschiminni qui juramentum pollonicum correxit, Adama Schwartzter, Georgo Saxone et Martino Kulio, Conrado Nargio parrocho Turoviensi” (fol. 20).

¹ WAP Wrocław, Rep. 115, nr 113; Olesno, w woj. opolskim.

² S. Szczotka, *Z dziejów chłopów polskich*, Warszawa 1951, s. 158 i n.